

PERSPECTIVE ALE SPAȚIULUI RURAL MOCIAN PRIN PRISMA REPERELOR IDENTITARE

Salánki Zoltán

Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE. DE CE SATUL?

După 1989 societatea românească a parcurs, cel puțin în parte, ceea ce numim „perioada de tranziție”, etapă menită să optimizeze structura socio-economică și care evidențiază tendința ei de europenizare și globalizare. Această tranziție, ca fenomen social total, reflectă o serie de schimbări atât în sfera vieții private cât și în sfera vieții publice. Reformele din domeniul economic, modificarea structurii sociale, redefinirea spațiilor publice și comunitare, diversificarea consumului cultural sunt caracteristici ale acestui context al tranziției. Aceste realități sunt conștientizate, de regulă, pe fondul disfuncționalităților, dezechilibrelor și problemelor sociale manifeste. Perceperea acestora prin filtrul neîncrederii vs optimismului, al conservatorismului vs reformismului evidențiază discontinuități atitudinale și valorice față de realitățile sociale și reflectă constituirea diferitelor tipologii, profiluri și identități sociale vizavi de tranziție.

La nivel național, mediul social asupra căruia efectele negative ale tranziției sunt mai pronunțate îl reprezintă ruralul. Încercările de reabilitare socială, economică și culturală a spațiului rural românesc, ca alternativă socială reală și viabilă, au adus în atenția specialiștilor și în dezbaterile publice noi politici agrare, programe de dezvoltare rurală, demersuri administrativ-organizatorice și revalorizări socio-culturale. Însă, cu rare excepții, aceste demersuri au reușit să depășească nivelul unei abordări generale și pline de clișee ca „satul e sărac, din ce în ce mai depopulat, slab educat” sau „dezvoltare rurală prin adaptare la economia de piață”. Tranziția se răsfrânge diferit asupra fiecărei comunități în funcție de capitalul social *a fi* și material *a avea*, adică de capitalul pragmatic disponibil. De asemenea, tranziția este percepută și valorizată în mod diferit în funcție de capitalul uman *a ști* – ca investiție în educație și capacitate de performanță profesională – și în funcție de capitalul simbolic *a crede*, adică de capitalul ideatic¹. Aceste tipuri de

¹ D. Sandu, *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, București, Edit. Staff, 1996, p. 25.

capital reprezintă componente ale diferitelor identități sociale prin intermediul cărora societatea răspunde fenomenului în cauză. Interdependența celor două teme, cea identitară, respectiv cea a reabilitării spațiului rural, este întărită de faptul că identitatea individuală și cu atât mai mult cea socială constituie o parte importantă a capitalului uman, o resursă indispensabilă a dezvoltării. În teoriile asupra capitalului uman regăsim două aspecte ale identității. Pe de o parte, structura identitară sau reperele importante ale identității ca și ansamblu de statusuri constituie capitalul social. Pe de altă parte, conținutul identitar, reprezentările lumii înconjurătoare și reverberațiile afective ale acestora constituie capitalul simbolic. Importanța identității ca și capital simbolic este subliniată și de către sociologul Alex Mucchielli, în concepția căruia mentalitatea oglindită prin codurile și normele de comportament, prin reprezentările colective și prin opiniile și credințele indivizilor constituie nucleul identitar specific grupurilor². Dincolo de clișeele despre spațiul rural, fiecare zonă rurală, chiar fiecare sat își are specificul său, fiecare comunitate rurală are o identitate, mai mult sau mai puțin formată și conștientizată, a cărei evidențiere în raport cu schimbările socio-economice dezvăluie resursele și resorturile unei dezvoltări rurale susținute (*sustainable rural development*).

Conform definiției din *Carta Europeană a Spațiului Rural*, spațiul rural cuprinde o zonă interioară sau de coastă, care include satele și orașele mici, în care majoritatea terenului este utilizat pentru: a) agricultură, silvicultură, acvacultură și pescuit; b) activități economice și culturale ale locuitorilor acestor zone (artizanat, industrie, servicii); c) amenajări de zone neurbane destinate petrecerii timpului liber și distracției (sau de rezervații naturale); d) alte folosințe (cu excepția celor de locuit)³.

Un argument al faptului că preocuparea față de sat trebuie să ocupe un loc central în eforturile societății românești de aliniere la normele europene îl oferă și următoarele date statistice: a) spațiul rural reprezintă 89% din suprafața țării; b) acesta deține o pondere de 45% din totalul populației, 45% din totalul familiilor și 46,8% din totalul locuințelor.

La nivel european, spațiul rural ocupă 85% din suprafața teritoriului, cu decalaj negativ pronunțat față de urban în asigurarea calității vieții. În viziunea europeană satul are următoarele funcții:

- 1) funcție economică: a) de producție (alimente, artizanat, materii prime, servicii, energie); b) de dezvoltare regională (menținerea populației unor comunități rurale, diversificarea ocupațională și a forței de muncă, asigurarea infrastructurii, asigurarea bazei turistice).

Acestea garantează satisfacerea de: a) nevoi alimentare; b) venituri corespunzătoare comparabile cu profesiile liberale; c) protecția mediului.

² Apud M. Pascaru, *Sociologia comunităților*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2003, p. 140.

³ Păun I. Otiman, *Restructurarea agriculturii și dezvoltarea rurală a României în vederea aderării la Uniunea Europeană*, Timișoara, Edit. Agroprint, 2000, p. 30.

- 2) funcție ecologică (protecția mediului, utilizarea ecologică a fondului funciar), orientată spre conservarea de: a) resurse naturale: apă, sol, aer; b) biotipuri (spații verzi), mediu; c) peisaj; d) biodiversitate.
- 3) funcție socio-culturală (cultivarea patrimoniului folcloric, diversificarea consumului cultural), menită să asigure și să lărgască viața asociativă locală⁴.

Pentru asigurarea acestor condiții dezvoltarea spațiului rural trebuie să se fundamenteze pe o serie de măsuri și principii (15 la număr) enumerate în *Carta Europeană a Spațiului Rural* și care au la bază ideea conform căreia Dezvoltarea spațiului rural să se fondeze pe: a) plasarea omului în centrul concepțiilor și deciziilor; b) protejarea valorilor pozitive, adică viața familială tradițională pentru favorizarea dezvoltării tineretului și integrarea sa în comunitate; c) întărirea identității comunității și favorizarea simțului responsabilității, cooperării și creativității; d) promovarea particularităților culturale și istorice; e) încurajarea diversificării economice și sociale⁵.

O atenție sporită merită principiul 15, care stipulează că „Țările Europei Centrale și de Est sunt obiectul unor strategii specifice cu accent pe construcția infrastructurii și pe agricultură”, fapt care accentuează situația României ca țară cu potențial agrar crescut.

Depășind canoanele de tradiționalism, conservatorism, omogenitate și pasivitate ale satului, analiza emică a comunităților rurale, fundamentată pe principiile mai sus amintite, relevă faptul că nu există o identitate rurală tipică, ci o diversitate de identități. Cu deosebire în Transilvania, unde satul nu mai este numai unul preponderent agricol, ci și unul artizanal, meșteșugăresc, un spațiu turistic, un spațiu ecologic și context al revalorizării etno-culturale, există această pluralitate identitară. Pluralitatea este și sensul în care trebuie înțeleasă globalizarea. Aceasta nu trebuie privită ca omogenizare economică și socio-culturală, ci mai curând ca o diversificare care să susțină nivele de trai comparabile la nivel european. Acest context impune abordarea din perspectivă identitară a spațiului rural, adică atât identificarea și circumscrierea elementelor care structurează identitatea rurală, cât și raportarea la contextul social concret prin intermediul căruia poate fi conturată această identitate.

2. IDENTITATEA SOCIALĂ. PROBLEMATICA IDENTITĂȚII RURALE

Conceptul de identitate a devenit temă majoră în științele sociale între anii '70 și '80. Focalizarea cercetărilor asupra identității își are sursele în perspectiva cognitivă din psihologia socială și în interesul academic față de așa-numita *me*

⁴ F. Szakál, *Mezőgazdaság és vidékfejlesztés az újabb európai irányzatok tükrében*, în: *A mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig*, T. Kovács (coord.), Pécs, Edit. MTA RKK, 1995, p. 68.

⁵ Păun I. Otiman, *op. cit.*, p. 275.

generation din anii '80, caracterizată prin creșterea ratei de divorțialitate, speculă economică și formarea generației *yuppies*⁶.

În sociologie tema identității este prezentată mai ales prin prisma rasei și etniei, dar și ca definire a sinelui în viața cotidiană. Aceasta din urmă operează distincția între *I* (eu) și *Me* (mine), prima reflectând ipostaza de actor social a individului, partea spontană și creativă a sinelui, iar cea de a doua reflectând ipostaza asumării rolurilor de către individ, partea socială a sinelui. Din această perspectivă, interesează conflictele dintre cele două ipostaze și rezolvarea lor. În definirea sinelui psihologia accentuează personalitatea, iar sociologia fenomenul socializării⁷.

În abordarea identității din perspectiva mai cuprinzătoare a psihologiei sociale, pot fi distinse două orientări majore: cea americană, în care conceptul predominant este *self*-ul (sinele) și cea europeană, în care accentul e pus pe *identity* (identitate) și pe *social identity* (identitate socială). Această distincție se suprapune cu cea dintre identitatea personală și identitatea socială. Ea se reflectă și la nivelul abordării paradigmatică. Abordarea din perspectiva interacționalismului procesual, centrat pe conceptul de negociere, consideră *self*-ul (sinele) ca fiind un status care se schimbă în funcție de spațiu, timp și context și nu ca o caracteristică fixată sau atribuită de către societate unei persoane. Accentul e pus pe situația socială, contextul în care identitatea se stabilește prin negociere, reflectând ceea ce reprezentanții Școlii de la Chicago numesc „definirea situației” sau „construirea realității”. În abordarea interacționalismului structural (Școala de la Iowa), *identity* (identitatea) reprezintă rolurile asumate de către indivizi, rolul constând dintr-o serie de acțiuni și atitudini așteptate din partea individului care ocupă o anumită poziție socială. În acest caz, identitatea este dependentă de organizarea ierarhică a rolurilor. În timp ce analiza identității de sine valorizează procesualitatea care-i determină structura, analiza identității se concentrează pe conținuturi⁸.

Dacă identitatea personală este rezultatul unor acțiuni orientate spre scop, identitatea socială derivă din statutul de membru al unui grup social și reflectă măsura în care un individ acceptă o identitate atribuită. În cazul identității sociale sau colective, integrarea este mult mai necesară actorilor sociali decât cunoașterea scopurilor urmărite.

Teoria identității sociale, elaborată de către Tajfel și Turner, definește identitatea socială ca fiind conștiința apartenenței la un grup social, întărită de semnificația emoțională și cea a valorii statutului de membru al grupului⁹. Conform

⁶ K. Deaux, *Personalizing Identity and Socializing Self*, în: *Social Psychology of Identity and the Self Concept*, Glynis M. Breakwell (ed.), London, Surrey University Press, 1992, p. 11.

⁷ David B. Brinkerhoff, Lynn K. White, *Sociology*, St. Paul, West Publishing Company, 1988, p. 135.

⁸ Glynis M. Breakwell, *Introduction*, în: *Social Psychology of Identity and the Self Concept*, ..., p. 3.

⁹ D. Abrams, *Processes of Social Identification*, în: *Social Psychology of Identity and the Self Concept*, ..., 1992, p. 58.

acestei teorii, identificarea socială poate fi realizată prin identificarea cu mai multe grupuri, cerința de bază fiind ca individul să categorizeze socialul în unități ușor de perceput. Dacă un context specific favorizează accentuarea identității personale, compararea (ca proces de categorizare și diferențiere) are loc la nivelul interindividual. În cazul accentuării identității sociale, compararea se face între grupuri, iar persoanele implicate acționează în calitate de membre ale grupului. Identitatea colectivă e definită drept „capacitate a unei colectivități de a se recunoaște ca grup; atribut al principiului coeziunii (identitate etnică, identitate locală, identitate profesională); resursă pentru viața în cadrul unei societăți și pentru acțiunea colectivă”. Crearea unei identități colective implică o mișcare de diferențiere între grupuri, care duce la manifestarea autonomiei colective¹⁰. Din acest proces de diferențiere rezultă diversitatea identităților locale.

Cercetările europene pe tema identitară accentuează legătura dintre identitatea grupurilor specifice și variabilele de status. Din această interdependență rezultă contrastele de percepție identitară între femei și bărbați, între diferite grupuri profesionale, între grupuri sociale asemănătoare dar cu așteptări diferite, între grupuri dominante și grupuri dominate. În acest sens, Hogg și Abrams (1988) oferă ca exemple ale identificării sociale termeni ca englez, profesor, de culoare, iar pentru identificarea personală termeni ca fiul lui X, prietenul lui Y, iubitor de Bach¹¹. De asemenea, contextul european a favorizat și focalizarea cercetărilor pe tema etnicității. Aceasta din urmă este abordată în cadrul mai larg a identității culturale.

În cercetarea concretă a spațiului rural, un obstacol important în calea abordării din perspectivă identitară îl constituie tocmai aceste delimitări identitare. În practica socială ne întrebăm care sunt punctele de inflexiune a identității locale cu cea etnică, culturală sau profesională, care sunt componentele esențiale și ce anume dă specificitate unei identități rurale? Aprecierea la nivelul bunului simț, oferă imaginea satului ca o comunitate restrânsă din punct de vedere demografic, omogenă, ocupată preponderent în agricultură și purtătoare a unei tradiții culturale (folclorice) specifice, cu locuitori între care se stabilesc relații directe (față în față). Însă conturarea identității rurale presupune o analiză care să depășească aceste stereotipii și care să fie plasată în contextul social concret. Dacă în cazul identității etnice sau a celei profesionale a unei comunități reperele esențiale ale identificării sunt evidente, acestea fiind limba respectiv ocupația, identitatea rurală nu poate fi evidențiată prin raportarea la un reper singular, deoarece aceasta constituie un complex identitar, care necesită, în primul rând, identificarea componentelor.

Abordarea sociologică a acestei teme implică focalizarea pe conținuturile social determinate ale identității rurale și evitarea tratării acesteia din urmă ca agregat de identități individuale ale membrilor comunității. În această ordine de idei, pentru circumscrierea identității rurale vom avea în vedere următoarele:

¹⁰ D. Segrestin, *Identitate colectivă*, în: *Larousse. Dicționar de sociologie*, R. Boudon (coord.), București, Edit. Univers Enciclopedic, 1996, p. 127.

¹¹ K. Deaux, *op. cit.*, p. 12.

- localizarea spațială și structura spațială a satului;
- structura populației după sex, vârstă, etnie, religie, profesie și alte criterii relevante din punct de vedere identitar;
- cultural (tradiții, obiceiuri, folclor, consum cultural);
- specificul economic;
- rețeaua interpersonală (raporturi între membri comunității);
- rețeaua intergrupală (raportarea față de alte comunități);
- situația materială a membrilor comunității;
- contextul social, fenomene și probleme sociale care afectează comunitatea.

Analiza celor trei documente de bază¹² care tratează schimbările economico-sociale survenite în România, precum și a literaturii de specialitate privind identitatea și spațiul rural justifică tratarea complexului identitar rural prin următoarele sale componente:

- identitatea ocupațională;
- identitatea culturală;
- identitatea locală (socială).

Identitatea ocupațională. Această componentă, la nivelul unei comunități, poate fi apreciată ca fiind o sinteză a identităților ocupaționale individuale. Ea constituie, din punct de vedere economic, o parte a capitalului pragmatic și anume capitalul social *a fi*. Identitatea socială a indivizilor unei comunități face apel, în mare măsură, la termeni ca țaran, agricultor, artizan etc. Cealaltă parte semnificativă a capitalului pragmatic îl constituie capitalul material *a avea*, acesta fiind reprezentat, în rural, de gospodărie. Capitalul pragmatic al unei comunități rurale este dependent de resursele fizico-geografice ale localizării. Principalele resurse economice ale acestui mediu sunt materiile prime pentru industrie, turismul și agricultura, pădurile și prelucrarea lemnului ca ocupație principală cu o contribuție de 19,1% la PIB în 1997 și cu o populație ocupată de 1/3 din total. De asemenea, capitalul pragmatic este dependent și de modul de utilizare a resurselor disponibile, adică de capitalul uman. Una din principalele disfuncționalități din rural se manifestă la nivel economic, al relațiilor economice. Faptul că o parte a dezvoltării economice are și un fundal identitar ce se referă la capitalul uman este reflectat și în *Green Paper. Rural development in Romania*. În acest sens, Modelul strategic de dezvoltare rurală, Principiul I (Dezvoltare rurală de durată și integrată prin optimizarea sectorului economic existent, încurajarea diversificării economice, încurajarea diversificării activităților economice și sociale, acces la infrastructură și tehnologie) propune la punctul 7 dezvoltarea potențialului uman pentru a face față schimbării.

¹² Documentele la care ne referim sunt următoarele: 1. *Disparități regionale în România 1990–1994*, București, RAMBOL, Programul Phare – Politici regionale, 1996; 2. *Carta Verde. Politica de dezvoltare regională în România*, București, Guvernul României și Comisia Europeană, Programul Phare, 1997; 3. *Green Paper. Rural Development in Romania*, Proiect financed by the Phare Programme of European Union, Bucharest, Government of Romania, Ministry of Agriculture and Food, 1998.

Identitatea culturală. Dacă identitatea ocupațională constituie o parte a capitalului pragmatic, identitatea culturală are la bază capitalul ideatic, adică capitalul uman *a ști* și capitalul simbolic *a crede*. Esențial pentru identitatea culturală este capitalul simbolic, reprezentând valori, atitudini, comportamente, credințe și simboluri împărtășite de membri colectivității. Din această categorie identitară face parte și identitatea etnică. Ea se referă la o formă specifică de conștiință identitară, componenta ei esențială fiind limba. Grupul etnic se definește pe baza criteriilor biologice, lingvistice, culturale și religioase¹³. Aspectele manifeste ale identității culturale, tradițiile și obiceiurile, sunt influențate de spațiul geografic și de resursele naturale specifice, dar depășesc o localizare spațială strictă. În această ordine de idei, determinarea identității culturale necesită luarea în considerare și a unor factori cum ar fi educația și consumul cultural.

Identitatea locală (socială). Sub acest termen generic încercăm să surprindem câteva componente care conferă specificitate comunităților rurale. Astfel de componente sunt relațiile sociale intra și extra comunitare, problemele cu care se confruntă locuitorii acestui spațiu și definirea, mai mult sau mai puțin consensuală, a acestora de către membri comunității. La modul general, problemele cu care se confruntă ruralul românesc sunt comune pentru anumite arii de dezvoltare, ele fiind în principal de natură economică (relații economice și modul de exploatare a resurselor) și socială (sistem de valori și comportamente individuale). În lucrarea *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*, sociologul Dumitru Sandu stabilește faptul că tipologiile sociale „și implicit identitatea” (n.a.) prin care comunitatea rurală răspunde schimbărilor sociale sunt în strânsă dependență de problemele specifice cu care se confruntă fiecare comunitate rurală în parte. Conturarea identității locale prin apelul la elementele menționate este justificată și de demersul lui Dominic Abrams. Într-o cercetare din 1989, privind atitudinea locuitorilor unei comunități rurale din Marea Britanie față de iminenta construcție, pe teritoriul ei, a unei legături feroviare cu Canalul Mânecii, el a stabilit că cel mai bun predictor al identificării cu comunitatea este extensiunea contactelor sociale și că identificarea în sine are la bază relațiile sociale și definirea consensuală a realității¹⁴.

Pe baza componentelor identitare enumerate, putem diferenția două ipostaze ale identității rurale: cea endogenă, relativ stabilă, cu rădăcini în localizarea spațială, în structura populației și în cultură și cea exogenă, supusă în mai mare măsură negocierii, dependentă de contextul social, de rețeaua intra și extracomunitară, de dezvoltarea economică. Un alt motiv al conturării identității rurale prin raportare la problemele majore cu care se confruntă comunitatea este stabilirea unei ordini de importanță a componentelor identitare.

¹³ K. Liebkind, *Challenging the Boundaries of Social Psychology*, în: *Social psychology of Identity and the Self concept*, ..., p. 150.

¹⁴ D. Abrams, *op. cit.*, p. 87.

În aceeași ordine de idei, edificatoare asupra rolului identității în procesul de dezvoltare durabilă a spațiului rural este *teoria schimbării socioculturale*. Ca exemplu de construcție a unor noi norme comportamentale sunt date schimburile dintre societatea europeană și cea americană. Când europenii au dus indienilor cai, aceștia i-au preluat ușor și utilizat adecvat datorită valorilor promovate de triburile de vânători. Dar când europenii au încercat să aclimatizeze și vacile, indienii le-au folosit ca animale de joc, antrenament și distracție vânătorească, ucigându-le pe toate¹⁵. Schimbările economico-sociale din mediul rural implică transformări mutații ale valorilor, atitudinilor, normelor și comportamentelor care stau la baza identității comunității.

Complexul identitar rural reflectă problematica economico-socială specifică fiecărei zone rurale, ceea ce presupune necesitatea fundamentării politicilor și programelor de dezvoltare rurală pe ceea ce „sunt locuitorii spațiului rural” și pe modul în care ei percep schimbarea, dezvoltarea, globalizarea.

3. ASPECTE METODOLOGICE ÎN ABORDAREA IDENTITĂȚII RURALE

Cercetările concrete privind schimbarea și dezvoltarea în spațiul rural urmează trei tendințe majore:

1) Cercetările exhaustive, de tip cantitativ, vizând clasificarea spațiului rural pe regiuni de dezvoltare economico-socială, arii geografice, arii socio-culturale și elaborarea de strategii macro-economice și macro-sociale de dezvoltare.

2) Cercetările calitative, cercetările socio-antropologice de profunzime, bazate în principal pe monografierea unei singure comunități rurale și orientate spre evindentierea și revalorificarea unor cutume și principii ale vieții tradiționale.

3) Cercetările complementare focalizate pe evindentierea și descrierea structurilor socio-economice specifice unor comunități rurale cu scopul elaborării strategiilor de dezvoltare locală. Această tendință este urmărită și în studiul de față. Dacă în primul tip de cercetare metodologia eludează problematica identității, în ultimele două tendințe enumerate aceasta ocupă un loc central.

Literatura de specialitate și documentele guvernamentale privind problematica rurală românească relevă faptul că elaborarea proiectelor de dezvoltare a ruralului urmează principii și directive cuprinse în *Carta Europeană a Spațiului Rural*. Răspunsul la întrebarea „Dorim sau nu ca satul românesc să urmeze modelele de dezvoltare ale spațiului rural european?” nu constituie obiectul acestui studiu. Polemica privind globalizarea satului devine vetustă, dacă considerăm globalizarea ca fiind o diversificare economică și socio-culturală care să suțină nivele de trai comparabile la nivel european.

¹⁵ Paul B. Horton, Chester L. Hunt, *Sociology*, United States, Edit. McGraw-Hill Book Company, 1980, p. 454.

Analiza *Cartei Europene a Spațiului Rural* indică structurarea problematicii rurale pe două nivele conexe. Unul este cel al funcțiilor spațiului rural, și anume: funcția economică, cea ecologică și cea socio-culturală, iar celălalt al condițiilor de dezvoltare rurală, legate de promovarea valorilor pozitive (viața familială tradițională, integrarea în comunitate), întărirea identității comunității, a cooperării, a vieții asociative, promovarea particularităților economice, culturale și istorice. Elementul conex dintre cele două nivele îl constituie specificul local al comunității. În abordările de dată recentă a spațiului rural, conceptul de local, microregiune, constituie fundamentul cuprinderii structurii sociale și economice rurale într-un tot unitar. În același timp, acest concept reprezintă punctul de inflexiune între cercetările exhaustive, care nu pot caracteriza suficient o anumită comunitate, și cele monografice, discursive, ale căror rezultate necuantificabile nu pot fi extrapolate. Prin local sau microregiune înțelegem nivelurile de organizare socială ale unei comunități mici, determinate socio-spațial, comunitar și în funcție de ierarhia socială¹⁶. Determinarea socio-spațială reprezintă relațiile pe care grupul le întreține cu spațiul geografic. Individul este confruntat cu un spațiu local, cadru de viață pe care îl reprezintă gradual, de la produs sau domeniu de intervenție, în cazul distanțării mentale, la indentificare cu acest spațiu, în cazul cosubstanțialității sau geograficității¹⁷. Viața socială a comunității, ai cărei membri sunt legați prin locuirea aceluiasi teritoriu și utilizarea aceluiași resurse, se desfășoară într-un spațiu fizic restrâns, ceea ce o face direct observabilă. În esență, acest concept presupune două elemente fundamentale: existența comunității (înțeleasă ca modalitate apropiată și directă de relaționare între membri grupului) și modul ei specific de structurare în funcție de determinarea socio-spațială. Din acestea derivă rolul important al identității în schimbarea și dezvoltarea spațiului rural. Conștientizarea identității rurale poate fi, de asemenea, mijloc instrumental al dezvoltării rurale, prin apelul la tehnica liderului sau la cea a animatorului social.

Multiplele determinări și fațete ale identității evidențiază existența unei pluralități identitare și nu a unei identități tipice. În consecință, strategiile și metodele de cercetare nu vizează obținerea unei tipologii sau clasificări identitare cu valabilitate generală, ci elaborarea unui algoritm de cuantificare a referențelor identitari, care să permită comparații între diferite comunități rurale, din perspectivă identitară.

Diferențele de abordare metodologică a problematicii rurale din perspectivă identitară derivă din însăși definirea conceptului de identitate socială. Sociologul Paul du Gay susține ipoteza ireductibilității (imposibilitatea unei operaționalizări satisfăcătoare) conceptului de „identitate” și propune ca soluție abordarea „identificării”. Aceasta din urmă este un proces care operează pe baza

¹⁶ Gadócziné É. Fekete, *Együtt! De hogyan? Inovációk a kistersegi fejlesztésekben*, Pécs-Miskolc, Edit. MTA RKK, 2001, p. 4.

¹⁷ *Sociologie*, 1996, T. Rotariu, P. Iluț (coord.), Cluj-Napoca, Edit. Mesagerul, p. 80.

diferențierilor, cu un accentuat caracter individual¹⁸. Această dualitate se datorează caracterului paradigmatic a temei identitare. Teoriile sociologice și cele ale psihologiei sociale pledează pentru abordarea complementară, din perspectiva identității, respectiv cea a identificării. Dacă prima perspectivă ne oferă o imagine asupra reperelor, statusurilor determinante pentru definirea de sine și definirea identității sociale, cea de a doua evidențiază „măsura” aderării la structurile identitare existente.

O altă dificultate pe care o implică studierea identității rurale constă în delimitarea dintre informație și știință. Având în vedere faptul că comunitatea rurală este caracterizată prin relativă autarhie și solidaritate organică, informația, respectiv știința îndeplinesc roluri diferite în raport cu viața asociativă, cu conștiința apartenenței la grup și cu referenții culturali. Sociologul Hajnal K. punctează aceste diferențe și rolul lor în spațiul rural. În timp ce informația reprezintă cunoștințele acumulate pe baza sistemului de învățământ, a mijloacelor formale de informare și media, cu rol în evidențierea individului, în accesul la resurse, „știința populară” reprezintă bagajul de cunoștințe acumulat prin experiență, în strânsă legătură cu mediul natural, cu spațiul comunitar și cu utilizarea resurselor. Acest din urmă tip de cunoștințe are un evident rol ecologic, pe el bazându-se exploatarea optimă și naturală a resurselor, un rol cultural, reprezentând mijlocul de menținere și promovare a obiceiurilor și mitologiei și un rol asociativ, asigurând menținerea comunității¹⁹. În timp ce această știință populară reflectă în mai mare măsură elementul de stabilitate a identității, nucleul identitar grupal, informația reflectă în mai mare măsură elementele noi, specifice schimbării și dezvoltării, cum ar fi diversificarea economică și organizarea formală a comunității.

Un aspect important al evaluării identității rurale îl constituie, de asemenea, delimitarea între identitate și statusuri. În timp ce statusurile oferă o imagine formală a structurii sociale comunitare, identitatea are o sferă mai largă de cuprindere reflectând atât pozițiile sociale și interiorizarea lor de către membri comunității, cât și relațiile dintre acestea. În concepția lui Alex Mucchielli, pentru înțelegerea unei identități grupale este necesară definirea nucleului identitar și a sentimentului de identitate care caracterizează grupul. Prin urmare, în studiul identității trebuie parcurse următoarele etape: 1) analiza referenților identității, 2) abordarea problemelor nucleelor identității individuale, grupale și culturale și 3) definirea sentimentului de identitate²⁰. Identitatea este mai întâi un ansamblu de caracteristici, așa-numiții referenți identitari, care permit definirea expresă a unui obiect. În opinia autorului, principalii referenți specifici identității grupale sunt:

¹⁸ P. du Gay, *Who need's identity*, în: *Questions of cultural identity*, S. Hall (coord.), London, Edit. Hall, 1996, p. 14.

¹⁹ K. Hajnal, *A Hagymany ertekei es a fenntarthato fejlodes*, în: *IV Falukonferencia*, T. Kovacs (coord.), Pécs, Edit. MTA RKK, 1997, p. 187.

²⁰ Apud M. Pascaru, *op. cit.*, p. 140.

mediul de viață – caracteristicile acestui mediu, totalitatea condițiilor în care grupul își desfășoară activitățile, delimitare teritorială, relief, organizarea construcțiilor, căi de comunicație; demografia – numărul indivizilor din grup pe vârste, sex; activitățile – tipuri de activități, repartitia activităților după populație, mijloace de producție, activități religioase; organizarea socială – organizarea oficială, definirea funcțiilor, tipuri de participare, sisteme de luare a deciziilor, rețele de circulație a informațiilor; mentalitatea – codurile și normele de comportament, reprezentări colective, opinii și credințe. Mentalitatea este, după Al. Mucchielli, nucleul identitar specific grupurilor. Nucleele identitare sînt sisteme de percepție, de evaluare, de rezonanță afectivă și de expresie comportamentală²¹.

Strategia metodologică utilizată în această cercetare este de tip inductiv, constând într-o culegere exhaustivă de date care să permită întocmirea tabloului descriptiv al identității. Într-o primă etapă a cercetării s-au utilizat metode cantitative (anchetă pe bază de chestionar) pentru a evidenția structura identitară și pentru a evalua identificarea cu comunitatea. Cea de a doua etapă, calitativă (interviuri centrate pe temă), vizează descrierea nucleului identitar.

4. IDENTITATE MOCIANĂ

Urmând ideea că identitatea grupală reflectă nivelul de dezvoltare și resursele dezvoltării unei comunități, și oferind, în același timp, un fundament adecvat pentru elaborarea unor politici și strategii de dezvoltare rurală Colectivul de Sociologie din cadrul Institutului de Istorie „G. Bariț” Cluj a efectuat, în anul 2004, o cercetare privind identitatea în spațiul rural transilvănean. O parte a anchetei sociologice a fost efectuată în comuna Mociu, județul Cluj. Poziționarea geografică, resursele naturale și structura demografică ce caracterizează această comună constituie argumente ale reprezentativității sale pentru tipul de cercetare derulată. Situată în Câmpia Transilvaniei, pe drumul de legătură dintre Cluj-Napoca și Târgu-Mureș, comuna Mociu face parte din categoria satelor de tip adunat, cu un relief de câmpie și dealuri ce oferă condiții propice pentru o exploatare agricolă mixtă: atât cultivarea pământului cât și creșterea animalelor. Din punct de vedere demografic, datele indică o populație aflată în proces de îmbătrânire, cu unele sate ale comunei în curs de depopulare, ceea ce denotă mai degrabă supraviețuirea decât renașterea acestei comunități. De asemenea, din punct de vedere etnic și religios populația este eterogenă. Așadar, aplicată unei populații eterogene socio-economic, cercetarea este reprezentativă, expresivă ca și configurație identitară pentru spațiul rural transilvănean.

Observațiile intuitive, decelate în urma primelor contacte cu lideri ai comunității mociene, relevă faptul că indiferența și nostalgia par a fi reperele care ghidează percepția și reprezentarea identității sociale în comuna Mociu. Dar, cum

²¹ *Ibidem.*

cercetarea științifică presupune verificarea unor astfel de observații, ne întrebăm în mod firesc dacă aceste repere nu sunt rezultatul unei cantonări în mentalități și structuri sociale vetuste? Dacă există într-adevăr indiferență față de o identitate comunitară sau aceasta este rezultatul unei percepții distorsionate a nemulțumirilor față de realitățile cotidiene? Dacă nu cumva nostalgia față de o anumită percepție a identității nu se bazează mai curând pe o solidaritate mecanică, specifică perioadei dictatoriale, deci pe false reprezentări ale identității? Analiza datelor obținute în urma anchetei pe bază de chestionar a unui eșantion de 60 de persoane a evidențiat reperele identitare importante pentru comunitatea mociană și maniera identificării comunitare.

În ceea ce privește structura identitară a unei colectivități, *teoria sociologică a identității* (P.L. Callero, S. Stryker, R.T. Serpe) arată că identitățile sunt organizate de probabilitatea lor de a fi invocate într-o situație dată. Această teorie, susținută empiric prin TST (*twenty statement test*), a evidențiat consecințele identificării prin roluri și saliența diferită a acestora din urmă pentru definirea de sine, pentru relațiile sociale și pentru comportament. Pentru definirea de sine, formată în mare parte din pozițiile social recunoscute, identitățile de rol saliente sunt cele mai reprezentative. Saliența identității de rol este asociată cu numărul și importanța relațiilor sociale²².

Prin prisma acestei teorii, pentru definirea de sine au fost utilizați următorii descriptori sociali (fără a face referire la un context specific): naționalitatea, cetățenia, apartenența locală, etnia, religia, genul, familia, profesia și alte opțiuni de autodefinire oferite respondenților. Datele din *tabelul 1* reflectă o structură identitară delimitată de următorii 4 descriptori, în ordine descrescătoare a salienței, după cum urmează:

Tabelul 1

Ranguri și valori ale unor descriptori identitari

descriptor	poziții ocupate în definirea de sine	cea mai consistentă poziție	% pentru cea mai consistentă poziție	% cumulate până la cele mai reprezentative poziții	saliența
familia	1 și 2	1	62,5	75	1
profesia	1 și 2	2	41,7	50	2
religia	2 și 3	2	20,8	41,7	3
apartenența locală	3 și 4	3	25	41,7	4

²² C. Benea, *Conceptualizări ale identității în sociologie și psihologia socială*, în *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane*, vol. 12, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2004, p. 180.

Deși acest tip de evaluare a identității de sine prin opțiuni oferite respondenților pare forțată, demersul este justificat de faptul că, pe de o parte indicatorii oferiți reprezintă poziții sociale recunoscute, iar pe de altă parte opțiunea de autodefinire a fost eludată de majoritatea respondenților. Datele din Tab.1 sugerează faptul că rolul cel mai important în definirea de sine (în termenii identității de roluri) a locuitorilor din Mociu îi revine familiei. Aceasta constituie atât suportul expresiv-emoțional, cât mai ales cel instrumental-economic, deoarece în gospodărie este asigurat, în majoritatea cazurilor, traiul zilnic, printr-o economie de subzistență. Acest model al familiei tradiționale este evidențiat și de cele 83% cazuri în care bărbatul este capul familiei. Saliența identității familiale în structura identității locale din Mociu este dată de faptul că majoritatea respondenților indică relațiile familiale ca fiind cele mai importante, iar problemele, atât cele individuale cât și cele privind comunitatea, sunt împărtășite și discutate preponderent în cadrul familiei și comunității locale. Locul al doilea în structura identitară îl ocupă profesia. Importanța acestui reper este dată și de funcția de susținere a statutului economic familial. Din populația investigată, numai 37% ar fi dispuși să orienteze potențiale surse financiare înspre investiții profitabile economic, atât la nivel individual cât și comunitar, restul de 63% optând în favoarea orientării acestor resurse pentru consum și bunăstare familială. După religie, care este un dat social, cu relevanță accentuată la nivelul comunităților rurale, apartenența locală reflectă puternice reverberații afective ale conștiinței apartenenței la grup și, deci, conturarea clară a unei identități locale.

În aceeași direcție a conturării structurii identitare, psihologia socială propune *teoria identității sociale* (H. Tajfel, J.C. Turner). Conform acesteia, fiecare individ are o serie de identități sociale diferite, incluzând identități derivate din grupuri clar delimitate și semnificative, dar și din grupuri mai abstracte, categorizate după semnificația lor (de exemplu: identitate profesională, de gen, familială, locală). Acea categorizare devine mai salientă care dă seama cel mai bine de similaritățile și diferențele dintre oameni, grupuri, într-un context dat. Contextele sociale relevante determină care categorie este mai potrivită pentru filtrarea stimulilor sociali mai relevanți²³.

Pentru evaluarea identității sociale au fost utilizați următorii descriptori sociali (cu referire la un context specific: evaluare prin raportare la statutul de locuitor al comunei): naționalitatea, cetățenia, apartenența locală, etnia, religia, genul, familia, profesia și alte opțiuni de autodefinire oferite respondenților. Conform datelor din *tabelul 2*, structura identitară este delimitată, în ordine descrescătoare a salienței, astfel:

²³ Michael A. Hogg, D. Abrams, *Social Identifications. A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*, Philadelphia, Edit. Routledge, 2001, p. 19.

Tabelul 2

Ranguri și valori ale unor descriptori identitari

descriptor	poziții ocupate în definirea de sine	cea mai consistentă poziție	% pentru cea mai consistentă poziție	% cumulate până la cele mai reprezentative poziții	saliența
familia	1 și 2	1	37,5	70,8	1
profesia	1 și 2	2	33,3	54,2	2
religia	2 și 3	3	41,7	54,2	3
apartenența locală	3 și 4	4	37,5	54,2	4

În abordarea identității sociale, datele obținute evidențiază o structură identitară similară și având aceeași ordine a salienței reperelor identitare ca și structura conturată în cazul identității de roluri. De asemenea, la nivelul consensualității asupra reperelor identitare observăm procente cumulate asemănătoare, diferențele de detaliu dintre cele două structuri identitare întărind valențele interpretative. Astfel, compararea procentelor, între *tabelul 1* și *tabelul 2*, pe coloana pentru cea mai consistentă poziție, indică faptul că, în cazul identității sociale, familia și profesia sunt mai puțin accentuate, iar religia și apartenența locală sunt mai relevante decât în cazul identității de sine. Aceasta sugerează ideea că, pentru locuitorii din Mociu, apartenența la grup, reprezentat ca și comunitate locală, este definitorie din punct de vedere identitar.

Perspectiva identificării sociale (M. A. Hogg, D. Abrams) din psihologia socială se bazează pe conceptul de „sine”, care include totalitatea descrierilor și evaluărilor individuale disponibile la un moment dat. Sinele nu este numai o enumerare de atribute evaluative, ci el este structurat într-o constelație determinată și relativ distinctă, numită *self identification* (identificare de sine). Identificarea face apel la atribute preexistente social individului și derivate din calitatea de membru al unei categorii sociale, cum ar fi: rasa, naționalitatea, sexul, ocupația. Așadar, evidențierea identificării sociale face apel la un context specific și la definirea consensuală a realității de către indivizi. Cercetările din domeniu au relevat faptul că cel mai bun predictor al identificării cu comunitatea este extensiunea contactelor sociale, măsura în care relațiile sociale importante ale respondenților au fost întreținute în vecinătate, comunitate și mediul extracomunitar. Integrarea în vecinătate, comunitate sau altă localitate a fost evaluată prin intermediul extensiei relațiilor familiale și de strânsă prietenie în aceste arii. A fost evidențiată o corelație negativă între identificarea cu comunitatea și preponderența contactelor sociale în altă localitate. De asemenea, s-a stabilit că nemulțumirea și protestul activ față de situația menționată este asociată cu identificarea comunitară mai mult decât cu contactul social. Aceasta sugerează

faptul că, în timp ce identificarea socială este o componentă importantă a protestului social, identificarea în sine are la bază relațiile sociale și definirea consensuală a realității²⁴.

Evaluarea definirii realității sociale și a problemelor din comuna Mociu de către membri comunității arată că 80% din populație indică lipsa apei potabile și a gazului metan ca fiind cele mai stringente probleme, iar 90% consideră că pământul și forța de muncă sunt principalele resurse de dezvoltare a satului. Retrocedarea pământurilor este apreciată pozitiv de 67% din populație, acest consens având la bază respectul pentru proprietatea privată. 75% apreciază negativ desființarea C.A.P.-ului și I.A.S.-ului, considerând că aceasta a fost „hoție” și a adus importante daune comunității. Aceste date arată puternica consensualitate în perceperea și definirea problemelor care afectează comunitatea locală. Evaluarea extensiei relațiilor sociale a respondenților din Mociu reflectă următoarele: a) 79% întrețin relații în cadrul satului; b) 4% întrețin relații până în sate din apropiere; c) 17% întrețin relații până în localități mai îndepărtate.

Consensualitatea în definirea problemelor locale și faptul că aproximativ 80% din locuitorii Mociului întrețin relații numai în cadrul satului subliniază ideea unei puternice identificări cu comunitatea și aderarea la structura identitară.

A doua etapă a cercetării a constatat în interviuarea pe tema identității a unui lot de 20 persoane, lot eterogen după caracteristicile socio-economice. Aceste interviuri au un dublu rol: de validare a rezultatelor obținute în prima etapă de cercetare, de descriere a conținuturilor identitare, a nucleului identitar specific. În scopul evidențierii cât mai clare a unei identități grupale, sociale, a fost utilizată analiza tematică transversală a interviurilor, care ignoră coerența singulară a discursului și caută o coerență tematică cu semnificație la nivelul întregului corpus de interviuri²⁵. Grila de analiză a avut în vedere următoarele teme principale: contextul definirii identitare, structura identitară și conținuturile identitare. Primele două teme, mai slab reprezentate, sunt utile în interpretarea semnificației conținuturilor identitare, surprinderea acestora din urmă constituind scopul asumat pentru interviurile efectuate.

Importanța contextului definirii identitare derivă din faptul că identificarea cu comunitatea se realizează prin raportare la problemele cu care se confruntă ea, consensualitatea definirii acestora și extensia relațiilor sociale a locatarilor. În cadrul acestei teme, au fost observate nemulțumirile individuale, cele legate de comunitate, reprezentarea viitorului comunității și extensia relațiilor sociale a respondenților. Paleta problemelor individuale nu este prea largă, aceasta mărginindu-se de regulă la lipsa banilor, asociată cu statutul de pensionar, șomer, casnică și agricultor. O notă aparte se observă la etnicii romi, care asociază problemele individuale cu statutul de marginal pe care îl resimt, deci mai degrabă

²⁴ D. Abrams, *op. cit.*, p. 88.

²⁵ F. de Singly, A. Blanchet, A. Gotman, Jean-C. Kaufmann, *Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*, Iași, Edit. Polirom, 1998, p. 182.

în raport cu statutul social (etnic) decât prin raportare la un statut profesional. În ceea ce privește problemele comunitare, nemulțumirile sunt legate în primul rând de slaba dezvoltare a infrastructurii: lipsa apei și a gazului, starea proastă a drumurilor, lipsa de dotare a spitalului local și lipsa școlarizării la nivel liceal, în asociere cu lipsa de cadre de specialitate. Cea de a doua problemă resimțită în comunitate este legată de agricultură, și anume: nerentabilitatea agriculturii, utilizarea iresponsabilă a resurselor și chiar faptul că agricultura reprezintă pentru marea majoritate principala sursă de trai, toate acestea asociate cu lipsa locurilor de muncă. În ceea ce privește reprezentarea viitorului, putem distinge două curente de opinie, cel mai accentuat fiind cel legat de revigorarea agriculturii prin reorganizare funciară, asocieri agricole, specializarea pe anumite culturi, înființarea de ferme. Un alt curent de opinie susține ridicarea satului prin investiții: „să intervină guvernul”, „dacă se întorc cei plecați la muncă în Spania”, „investiția în școală și educație”, „să se bage apă și gaz pentru atragerea investitorilor”. Majoritatea relațiilor, familiale, profesionale și de prietenie ale persoanelor intervievate sunt întreținute în cadrul satului (comunei), așadar extensia relațiilor sociale este redusă, fiind preponderent intracomunitară.

În vederea alcătuirii unei imagini sintetice, dar expresive, privind structura identitară au fost analizate următoarele subteme: repere identitare importante, motive de identificare și identitatea de roluri. Analiza tematică a relevat faptul că, în cazul identificării cu comunitatea în care trăiesc, subiecții sunt înclinați să răspundă mai degrabă în termeni de origine familială decât în termeni de status socio-economic, adică ei exprimă în mai mare măsură „de unde se trag” decât „cine sunt”. Reperul cel mai puternic al identificării îl constituie familia, în jurul căreia gravitează motive ca: „obârșia familiei”, „aici mi-e familia, gospodăria, totul”, „casa părintească”, „părinții”, „aici m-am născut și am trăit”. Pentru cei care nu sunt localnici prin origine, identificarea se realizează prin transformarea localului în familiar: „eu sunt mocian prin adopțiune, de 25 de ani lucrez aici și am avut mari mulțumiri sufletești”, „de 40 de ani trăiesc aici și cunosc mai bine satul și oamenii decât mulți care s-o născut aici”. Un loc aparte în identificarea cu localul o are istoria socială, „Mociu o fost târg evreiesc, cu mulți meșteșugari și comercianți, oricum un centru mai ridicat”, din care majoritatea crează un capital de imagine a comunității. Această identificare prin familie, gospodărie își pierde din intensitate în momentul discursurilor privitoare la activitățile curente, intervenind identificarea în termeni de roluri și statusuri profesionale. Însă această inversare în ordinea de importanță a celor două repere identitare majore, familia respectiv profesia, se observă mai ales în cazul acelor care prin natura profesiei sunt mai activ implicați în viața satului.

Tema conținuturilor identitare cea mai consistent reprezentată ne arată „cine” și „cum” sunt mocienii, prin specificarea de către subiecți a semnificațiilor unor termeni ai conlocuirii. Subtemele evidențiate în urma analizei sunt: spațiul „la noi acasă”, eu ca și sătean, ceilalți săteni, un bun consătean, comunitatea locală, grupurile. În

majoritatea cazurilor, „acasă” este semnat de zona delimitată de satul Mociu, granița spațială incluzând și satele aparținătoare comunei. Însă această localizare spațială este puternic asociată cu două repere identitare, familia și colectivitățile de prieteni („liniștea din sat”) ca suport afectiv și gospodăria și profesia ca și capital de imagine, modalitate de ierarhizare în termeni de status social. Subtema „eu ca sătean” subliniază importanța identificării prin intermediul rolurilor asumate, conturându-se clar câteva personaje-reper cum ar fi: gospodarul, înțeleptul – reprezentantul tuturor consătenilor în termeni de cinste și dreptate, păstorul săracilor, întreprinzătorul, marginalizatul – țapul ispășitor. Apare evident faptul că identificarea cu comunitatea nu este în raport direct cu statusul profesional, ci cu o caracteristică stabilă (ideală) atribuită unei persoane sau unui grup de persoane. Acest fapt justifică locul secund ocupat de statusul profesional în structura identitară. Analiza percepției intersubiective prin „ceilalți săteni” se realizează prin referire la două ipostaze, cu semnificații aproape opuse, cu puternice conotații afective, „om bun” dar „nepretențios”. Aceste descrieri întregesc în mod plastic esența nucleului identitar mocian, sugerând, în același timp, câteva caracteristici definitorii pentru felul de a fi al transilvăneanului, cu obârșie în spațiul rural. Dacă prima ipostază, cea a omului bun, credincios, cumsecade, simplu, cu bun simț este asociată cu aspectele pozitive ale identității de roluri, cea de a doua relevă felul așezat, chiar comod (într-o exprimare mai puțin peiorativă) dar și direct de a fi a personajelor satului, căci respondenții nu au rețineri în a-i caracteriza pe ceilalți membri ai comunității în felul următor: sunt pasivi, țin prea multe sărbători, se mulțumesc cu puțin, mai bine stau pe bănci, sunt fără inițiativă, mărginiți la perimetrul de viață, individualiști, invidioși, urâcioși, mândri și puturoși, resemnați. În ceea ce privește „un bun consătean”, imaginea configurată reprezintă un tip ideal ce subsumează aspectele identitare pozitive și care reflectă fidel nucleul identitar specific conturat în subtema „ceilalți consăteni”. Un bun consătean este familist, harnic, gospodar, cu inițiativă civică, credincios care „să-și vadă de treaba și ograda lui, nu tot timpul la alții”, căci „avem și noi câțiva, ..., dar nu suntem mai răi ca alții” și „mai este loc pentru mai mult”. Această ezitare între „cum suntem” și consăteanul ideal, pe continuumul dintre dezirabil și indezirabil, determină și afirmația că „treaba cu un bun consătean a fost când oamenii erau egali, acum sărăcia a transformat totul în individualism”. Aceiași idee, a unui determinism unilateral ale aspectelor materiale, economice ale vieții, a individualismului generalizat asupra vieții sociale, o întâlnim și în cazul percepției comunității: „comunitatea a fost pe vremuri, acum e doar bunul simț”, „sunt mai ridicați dar uniuni nu sunt decât pe grupuri”, „comunitatea trebuie cumva să-și rezolve problemele, ..., când te frige mucul la deget, te descurci”. Pentru a evita identificarea cu aceste aspecte indezirabile se recurge la asocierea comunității cu imaginea fostului centru comercial al evreilor. În ceea ce privește identificarea cu subgrupuri ale comunității locale, nu au fost evidențiate diferențe semnificative față de identitatea mociană. O distanțare formală față de această identitate, delimitarea unor subgrupuri sociale, poate fi surprinsă în termeni de apartenență religioasă sau de apartenență etnică, însă această delimitare nu

are un fundament obiectiv, ci unul subiectiv, cel al atribuirii contextuale a unor caracteristici specifice diferitelor grupuri etnice, prin stereotipizare: „când sunt buni zicem că-s maghiari, altfel îs unguri, dar îs foarte gospodari”, „romii nu sunt hoți la noi, dar tot romi îs”. Aceste constatări relevă faptul că, contrar eterogenității socio-economice, din perspectiva identificării cu comunitatea există o consensualitate accentuată.

Prin analiza tematică a discursurilor au fost evidențiate structuri și conținuturi identitare specifice unor societăți, grupuri anomice în raport cu menținerea principiilor normative, în care delimitările sociale reflectă categorii sociale și nu grupuri sociale. Aceste caracteristici întăresc interpretarea datelor cercetării în sensul supraviețuirii spațiului rural, dar și rolul semnificativ al gospodăriei țărănești, într-un sens inovator, ca resursă identitară a dezvoltării rurale.